

Sprawa C-261/20

Streszczenie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym zgodnie z art. 98 § 1 regulaminu postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości

Data wpływu:

15 czerwca 2020 r.

Oznaczenie sądu odsyłającego:

Bundesgerichtshof (Niemcy)

Data wydania postanowienia o wystąpieniu z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym:

14 maja 2020 r.

Strona wnosząca skargę rewizyjną:

Thelen Technopark Berlin GmbH

Druga strona postępowania:

MN

Przedmiot postępowania głównego

Zgodność przepisu prawa krajowego dotyczącego minimalnych stawek wynagrodzenia architektów i inżynierów z mającym pierwszeństwo prawem Unii, między innymi z dyrektywą usługową; bezpośredni skutek prawa Unii w stosunkach między jednostkami

Przedmiot i podstawa prawna odesłania prejudycjalnego

Wykładnia prawa Unii, w szczególności art. 267 TFUE

Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz.U. 2006, L 376, s. 36) (zwana dalej: „dyrektywą usługową”)

Pytania prejudycjalne

- 1) Czy z prawa Unii – a w szczególności z art. 4 ust. 3 TUE, art. 288 akapit trzeci TFUE i art. 260 ust. 1 TFUE – wynika, że art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy 2006/123 dotyczącej usług na rynku wewnętrznym wywołują skutek bezpośredni w ramach toczącego się postępowania sądowego między jednostkami w taki sposób, że należy odstąpić od stosowania stojących z tą dyrektywą w sprzeczności uregulowań krajowych zawartych w § 7 niemieckiego Verordnung über die Honorare für Architekten- und Ingenieurleistungen (rozporządzenia w sprawie wynagrodzeń za usługi architektów i inżynierów, zwanego dalej „HOAI”), zgodnie z którym przewidziane w tym regulaminie wynagrodzeń stawki minimalne za usługi planistyczne i nadzorcze świadczone przez architektów i inżynierów – z zastrzeżeniem określonych wyłączeń – są wiążące, a uzgodnienie w umowach z architektami lub inżynierami wynagrodzenia niższego niż to wynikające ze stawek minimalnych jest nieskuteczne?
- 2) W przypadku udzielenia na pytanie pierwsze odpowiedzi przeczącej:
  - a) Czy uregulowanie przez Republikę Federalną Niemiec wiążących stawek minimalnych za usługi planistyczne i nadzorcze świadczone przez architektów i inżynierów w § 7 HOAI narusza swobodę przedsiębiorczości w świetle art. 49 TFUE lub inne zasady ogólne prawa Unii?
  - b) W przypadku udzielenia na pytanie drugie lit. a) odpowiedzi twierdzącej: Czy takie naruszenie skutkuje tym, że w toczącym się postępowaniu sądowym między jednostkami należy odstąpić od stosowania krajowych uregulowań dotyczących wiążących stawek minimalnych (w tym przypadku: § 7 HOAI)?

Przywołane przepisy prawa Unii

Dyrektywa usługowa, w szczególności art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3

Artykuł 49 TFUE (swoboda przedsiębiorczości)

Przywołane przepisy prawa krajowego

Bürgerliches Gesetzbuch (niemiecki kodeks cywilny; zwany dalej „BGB”)

Gesetz zur Regelung von Ingenieur- und Architektenleistungen (ustawa regulująca usługi inżynierów i architektów) w brzmieniu z dnia 12 listopada 1984 r. (BGBl. I, s. 1337)

Verordnung über die Honorare für Architekten- und Ingenieurleistungen (Honorarordnung für Architekten und Ingenieure) [rozporządzenie w sprawie wynagrodzeń za usługi architektów i inżynierów (regulamin wynagrodzeń architektów i inżynierów)] w brzmieniu z dnia 10 lipca 2013 r. (BGBl. I, s. 2276; zwane dalej „HOAI”]

Zwięzłe przedstawienie stanu faktycznego i przebiegu postępowania

- 1 W dniu 2 czerwca 2016 r. strony zawarły umowę o świadczenie usług inżynierskich, w której strona powodowa prowadząca biuro inżynierskie zobowiązała się do świadczenia usług na potrzeby budowy w Berlinie. Za te usługi, do których zastosowanie ma HOAI, uzgodniono wynagrodzenie ryczałtowe.
- 2 Po wypowiedzeniu umowy o świadczenie usług inżynierskich przez stronę powodową rozliczyła ona swoje usługi wykonane w lipcu 2017 r. na podstawie stawek minimalnych zgodnie z przepisami HOAI. Wynikające z nich wynagrodzenie było wyraźnie wyższe niż wynagrodzenie ryczałtowe uzgodnione w umowie. Strona pozwana nie wypłaciła w całości zafakturowanego wynagrodzenia. W ramach powództwa strona powodowa dochodzi niezapłaconej jeszcze części należności wraz z odsetkami i kosztami przedsądowej obsługi prawnej.
- 3 Rację stronie powodowej w dużej mierze przyznały Landgericht (sąd krajowy, Niemcy) i sąd odwoławczy. W ramach dopuszczonej przez sąd odwoławczy skargi rewizyjnej strona pozwana podtrzymuje swoje żądanie oddalenia powództwa w całości.

Zwięzłe przedstawienie uzasadnienia odesłania prejudycjalnego

- 4 Uwzględnienie skargi rewizyjnej strony pozwanej zależy od rozstrzygnięcia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zwanego dalej „Trybunałem”) w kwestii wykładni traktatów.

Pierwsze pytanie prejudycjalne

- 5 Rozstrzygnięcie sprawy zależy od tego, czy z wykładni prawa Unii, a mianowicie art. 4 ust. 3 TUE, art. 288 akapit trzeci TFUE i art. 260 ust. 1 TFUE, wynika, że art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej wywołują skutek bezpośredni w ramach toczącego się postępowania sądowego między jednostkami w taki sposób, że należy odstąpić od stosowania do umowy między stronami stojących z tą dyrektywą w sprzeczności uregulowań krajowych zawartych w HOAI.
- 6 Jeżeli te uregulowania krajowe znajdują zastosowanie, stawki minimalne określone w HOAI w odniesieniu do usług inżynierskich są co do zasady wiążące,

a uzgodnienie przez strony wynagrodzenia ryczałtowego, które jest niższe od wynagrodzenia wynikającego ze stawek minimalnych mających zastosowanie do umów z inżynierami, jest nieskuteczne. Skutkowałoby to tym, że stronie powodowej - na podstawie stawek minimalnych określonych w HOAI - przysługiwałoby prawo do otrzymania wynagrodzenia w zażądanym wysokości. Skarga rewizyjna strony pozwanej nie zostałaby zgodnie z powyższym uwzględniona.

- 7 W wyroku z dnia 4 lipca 2019 r., Komisja/Niemcy, C- 377/17, EU:C:2019:562, Trybunał stwierdził, że Republika Federalna Niemiec, utrzymując obowiązkowe taryfy za usługi planowania świadczone przez architektów i inżynierów, uchybiła zobowiązaniom, które ciążą na niej na mocy art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej.
- 8 Zgodnie z tym wyrokiem Trybunał uznał ponadto w postępowaniu prejudycjalnym na podstawie art. 267 TFUE, że art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej należy interpretować w ten sposób, iż przepisy te stoją na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, zgodnie z którym zabronione jest uzgadnianie w umowach z architektami lub inżynierami honorariów, które są niższe od stawek minimalnych określonych w HOAI (postanowienie z dnia 6 lutego 2020 r., *hapeg dresden*, C- 137/18, niepublikowane, EU:C:2020:84).
- 9 Paragrafu 7 HOAI (zob. pierwsze pytanie prejudycjalne) nie da się w świetle wymienionego wyżej wyroku Trybunału z dnia 4 lipca 2019 r. (C- 377/17) interpretować zgodnie z dyrektywą w ten sposób, że stawki minimalne określone w HOAI co do zasady nie są wiążące w stosunkach między jednostkami, a tym samym nie stoją na przeszkodzie uzgodnieniu wynagrodzenia niższego niż to, które wynika ze stawek minimalnych. Biorąc pod uwagę podstawę ustawową wydania HOAI, jego *ratio legis* i widoczną wolę prawodawcy, wykładnia zgodna z dyrektywą byłaby w niniejszym przypadku wykładnią prawa krajowego *contra legem*, w związku z czym nie może być brana pod uwagę.
- 10 Rozstrzygnięcie skargi rewizyjnej zależy zatem istotnie od odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne (zob. wyżej). Pytanie to ma znaczenie dla rozstrzygnięcia. Gdyby udzielono na nie odpowiedzi twierdzącej, skarga rewizyjna strony pozwanej zostałaby uwzględniona. Istniejące w świetle prawa krajowego roszczenie strony powodowej o zapłatę wynagrodzenia – w wysokości przewyższającej uzgodnione wynagrodzenie ryczałtowe – na podstawie stawek minimalnych określonych w HOAI byłoby nieuzasadnione w przypadku niezastosowania § 7 HOAI w związku z art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej.
- 11 We wspomnianych wyżej orzeczeniach Trybunał nie rozstrzygnął dotychczas tej kwestii, lecz pozostawił ją wyraźnie bez odpowiedzi. Jest to kwestia sporna w orzecznictwie i doktrynie, w związku z czym prawidłowe zastosowanie prawa Unii nie jest też z góry tak jednoznaczne („*acte claire*”) ani wyjaśnione w

orzecznictwie w taki sposób („acte éclairé”), że nie pozostawiałoby żadnych uzasadnionych wątpliwości.

- 12 Izba skłania się ku zajęciu stanowiska, zgodnie z którym stawki minimalne określone w HOAI nadal znajdują zastosowanie w toczących się postępowaniach sądowych między jednostkami aż do momentu, kiedy ustawodawca krajowy uchyli wiążące ramy cenowe.
- 13 Trybunał uznał jednak, że art. 15 dyrektywy usługowej znajduje zastosowanie również do sytuacji czysto wewnętrznych, takich jak ta występująca w niniejszej sprawie (wyroki: Trybunału z dnia 4 lipca 2019 r., Komisja/Niemcy, C- 377/17, EU:C:2019:562; z dnia 30 stycznia 2018 r., X i Visser, C- 360/15 i C- 31/16, EU:C:2018:44).
- 14 Ponadto zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału w określonych przypadkach jednostki mają prawo powoływać się wobec państwa członkowskiego bezpośrednio na dyrektywę, jeżeli nie dokonano w terminie transpozycji dyrektywy do prawa krajowego, jak również gdy dokonano nieprawidłowej transpozycji, a przepis dyrektywy okazuje się, że względu na swoją treść, bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny. W odniesieniu do art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej przesłanki te są spełnione.
- 15 W świetle rozstrzygnięcia dokonanego przez Trybunał we wskazanym wyżej wyroku z dnia 4 lipca 2019 r. (C- 377/17) wiadomo z jednej strony, że Republika Federalna Niemiec nie dokonała prawidłowej transpozycji postanowień tego przepisu w kwestii minimalnych i maksymalnych taryf w terminie przewidzianym w art. 44 ust. 1 dyrektywy usługowej na dzień 28 grudnia 2009 r. Z drugiej strony przepis ten – jak rozstrzygnął już Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej – wydaje się również ze względu na swoją treść bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny. Zgodnie z powyższym art. 15 dyrektywy usługowej ma bezpośrednią skuteczność, ponieważ w ust. 1 zdanie drugie nakłada on na państwa członkowskie bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny obowiązek dostosowania ich przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych, tak by były one zgodne z warunkami określonymi w ust. 3 tego artykułu.
- 16 Zasady te nie skutkują jednak, zdaniem izby, tym, że art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej również w toczącym się postępowaniu sądowym wyłącznie między jednostkami prowadzą do braku zastosowania uregulowań krajowych dotyczących wiążącego charakteru stawek minimalnych określonych w § 7 HOAI.
- 17 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału dyrektywa co do zasady nie może sama z siebie tworzyć obowiązków po stronie jednostki, a zatem nie można się na dyrektywę – jako taką – powoływać przeciwko tej jednostce. Rozszerzenie możliwości powoływania się na przepis nieprzetransponowanej lub niewłaściwie transponowanej dyrektywy na dziedzinę stosunków między jednostkami

sprowadzałoby się do przyznania Unii uprawnienia do nakładania w sposób bezpośrednio skuteczny zobowiązań na jednostki, podczas gdy ma ona tę kompetencję wyłącznie w obszarach, w których powierzono jej uprawnienie do wydawania rozporządzeń. Nie można zatem co do zasady powoływać się na dyrektywę w sporze między jednostkami w celu wyłączenia stosowania uregulowania państwa członkowskiego sprzecznego z tą dyrektywą (zob. między innymi wyrok Trybunału z dnia 22 stycznia 2019 r., Cresco Investigation, C- 193/17, EU:C:2019:43).

- 18 Izba jest zdania, że w świetle tego orzecznictwa art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej nie wywołują bezpośredniego skutku w toczących się postępowaniach sądowych między jednostkami, w związku z czym przepisy te nie mają pierwszeństwa stosowania wobec krajowego uregulowania dotyczącego wiążącego charakteru stawek minimalnych określonych w § 7 HOAI.
- 19 Artykuł 15 dyrektywy usługowej nie tworzy, co prawda, obowiązków po stronie jednostki. Potwierdzenie bezpośredniego skutku tego przepisu w toczących się postępowaniach sądowych między jednostkami prowadziło by jednak do tego, że architektowi lub inżynierowi przysługiwałoby jedynie prawo do niższego wynagrodzenia uzgodnionego ze zleceniodawcą, a tym samym pozbawiono by go wynikającego z przepisów krajowych prawa do honorarium w wysokości odpowiadającej stawkom minimalnym określonym w HOAI. W związku z tym pozbawiono by jednostkę prawa podmiotowego istniejącego w świetle prawa krajowego.
- 20 W zakresie, w jakim Trybunał potwierdził w swoim dotychczasowym orzecznictwie w niektórych wyjątkowych przypadkach – w razie braku możliwości zastosowania wykładni zgodnej z dyrektywą – brak zastosowania w stosunkach między jednostkami przepisów krajowych niezgodnych z prawem Unii, nie obejmuje to zdaniem izby niniejszej sprawy. Przypadki te dotyczyły szczególnych okoliczności, które nie są porównywalne z niniejszą sprawą (zob. między innymi wyrok Trybunału z dnia 7 sierpnia 2018 r., Smith, C- 122/17, EU:C:2018:631).

Drugie pytanie prejudycjalne

- 21 W przypadku udzielenia na pierwsze pytanie prejudycjalne odpowiedzi przeczącej rozstrzygnięcie sporu zależy od odpowiedzi na przedstawione powyżej pytania prejudycjalne 2 a) i b). Pytania te zaczynają mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia, kiedy brak zastosowania uregulowania krajowego dotyczącego wiążących stawek minimalnych określonych w § 7 HOAI nie wynika już z bezpośredniego zastosowania art. 15 ust. 1, art. 15 ust. 2 lit. g) i art. 15 ust. 3 dyrektywy usługowej.
- 22 Skargę rewizyjną strony pozwanej należałoby bowiem uwzględnić również wtedy, gdy brak zastosowania odnośnego uregulowania krajowego w toczącym

się postępowaniu sądowym między jednostkami wynikałby z naruszenia swobody przedsiębiorczości w świetle art. 49 TFUE lub innych zasad ogólnych prawa Unii.

- 23 We wspomnianym wyżej wyroku z dnia 4 lipca 2019 r. (C- 377/17) Trybunał wyraźnie pozostawił bez odpowiedzi kwestię tego, czy uregulowanie wiążących stawek minimalnych za usługi planistyczne świadczone przez architektów i inżynierów narusza swobodę przedsiębiorczości. Naruszenie swobody przedsiębiorczości lub innych zasad ogólnych prawa Unii może w świetle orzecznictwa Trybunału co do zasady prowadzić do tego, że również jednostka może w ramach toczącego się postępowania sądowego powołać się na niezgodność uregulowań krajowych z prawem Unii wobec innej jednostki. W związku z tym można wziąć pod uwagę odstępianie od zastosowania uregulowania krajowego w przypadku naruszenia prawa pierwotnego Unii Europejskiej, również w odniesieniu do sporu między jednostkami.
- 24 Zdaniem izby nie można wykluczyć takiego naruszenia swobody przedsiębiorczości, również jeśli istnieją wątpliwości co do tego, czy znajduje ona w ogóle zastosowanie. W brzmieniu mającym zastosowanie w niniejszej sprawie HOAI stosuje się bowiem wyłącznie do krajowych stanów faktycznych. W HOAI wyraźnie określono zakres jego zastosowania w ten sposób, że reguluje ono jedynie sposób obliczania wynagrodzeń za podstawowe świadczenia architektów i inżynierów z siedzibą w Niemczech, jeżeli wspomniane podstawowe świadczenia są objęte niniejszym rozporządzeniem i są wykonane z terytorium Niemiec.
- 25 W niniejszej sprawie znaczenie mogłoby mieć to, na ile cel swobody przedsiębiorczości pozwala na odstępianie w stosunkach prawnych między jednostkami od stosowania uregulowań krajowych dotyczących wiążącego charakteru stawek minimalnych określonych w HOAI do umowy takiej jak ta będąca przedmiotem niniejszego postępowania.